

UNIVERSITATEA „BABEȘ-BOLYAI”
CLUJ-NAPOCA
FACULTATEA DE ISTORIE ȘI FILOSOFIE
DEPARTAMENTUL DE FILOSOFIE
ȘCOALA DOCTORALĂ „COMUNICARE ȘI CULTURĂ”

Posibilitatea ca structură existențial-ontologică
Problematika δόναμις-ului după interpretările aristotelice lui Heidegger

A lehetőség mint egzisztenciál-ontológiai struktúra
A δόναμις problémája Heidegger Arisztotelész-értelmezései alapján

Rezumatul tezei de doctorat

Conducător de doctorat:
Prof. univ. dr. VERESS Carol

Doctorand:
SCHMIDT Dániel

Cluj Napoca
2011

CUPRINS

Mulțumiri.....	5
Introducere	6
Rezultatele cercetărilor anterioare în domeniu	15
Precizări metodologice.....	23
Capitolul unu: Ontologia δύνναμις-ului aristotelice	25
§ 1 Ambiguitatea δύνναμις-ului aristotelic	25
§ 2 Separarea sferelor logice și ontologice	30
§ 3 Concept sau concepte de posibilitate?	34
§ 4 Realitatea ființei posibile.....	38
§ 5 Dualismul regiunilor ființei	44
§ 6 Conceptul hartmannian de Realmöglichkeit	48
§ 7 Limitele posibilității înțelese ca stare de ființare.....	55
Capitolul doi: Ființa posibilă ca începutul mișcării.....	60
§ 8 Relevanța fenomenului de mișcare	60
§ 9 Problema fundamentală a cercetării cauzelor.....	63
§ 10 Apariția (naștere) și dispariția (trecerea) ca direcție de cercetare.....	66
§ 11 Începutul mișcării animalice.....	68

§ 12 Aspectele cosmologice și metafizice ale mișcărilor însuflețite	73
§ 13 Binele practic ca posibilitatea mișcărilor însuflețite	76
§ 14 Principalele momente ale efectelor ulterioare ale ἀγαθόν-ului înțeles ca πέρας.....	80
§ 15 Mișcarea ca baza fenomenală a vieții factice	89
Capitolul trei: Dimensiunea hermeneutică a ființei posibile.....	92
§ 16 Încercarea depășirii hermeneutice a aporeticului posibilității	92
§ 17 Ființa posibilă și spațialitate	96
§ 18 Ființa posibilă și adevăr	109
§ 19 Dimensiunea morală a ființei posibile	115
Capitolul patru: Ființa posibilă și ființa accidentală.....	119
§ 20 Introducere în problematică.....	119
§ 21 Ființa accidentală: o limită a cercetării filosofice.....	121
§ 22 Relevanța și aspectele problematice ale ființei accidentale.....	123
§ 23 Posibilitate și ființă accidentală	125
Capitolul cinci: Orizontul de sens al conceptului de posibilitate în interpretările heideggeriene ale lui Aristotel	129
§ 24 Finitudinea imanentă a ființei posibile.....	129
§ 25 Aspectele problematice ale evidenței δύναμις-ului	135
§ 26 Momentele esențiale ale ființei posibile: στέρησις și πρὸς τι.....	140
§ 27 Δύναμις și πρὸς τι	146
§ 28 Momentul esențial intrinsec al ființei posibile: λόγος-ul	151
§ 29 Caracteristicile structurale ale λόγος-ului în δύναμις	153

§ 30 Structura ontică a δύναμις-ului.....	159
§ 31 Δύναμις și ἀδυναμία	165
§ 32 Interpretarea heideggeriană referitoare la δύναμις μετὰ λόγου.....	169
§ 33 Momentul esențial extrinsec al ființei posibile: φύσις-ul.....	173
Concluzie.....	177
Lista termenilor grecești.....	180
Bibliografie.....	184

CUVINTE-CHEIE

Ontologie, hermeneutică, posibilitate, ființă posibilă, aporetica posibilității, mișcare, viață factică, ființă accidentală, finitudine, structurile ontice și ontologice ale posibilității, dimensiunile morale ale posibilității, Aristotel, Martin Heidegger, δύναμις, λόγος, φύσις.

REZUMAT GENERAL

Titlul tezei mele de doctorat „*Posibilitatea ca structură existențial-ontologică. Problematika δύναμις-ului după interpretările aristotelice lui Heidegger*” indică o zonă a problemelor specifice de natură ontologică destul de largă și complexă. Însă în centrul atenției mele stă, în acord cu subtitlul destinat precizării și clarificării, o componentă relativ subțire, dar importantă din zona vastă a problemei, și anume problema aristotelică a δύναμις-ului. Dacă luăm în considerare traducerea bine cunoscută a termenului grec, care în cazul nostru ar fi „posibilitatea”, atunci se pare că teza se referă la problema aristotelică a posibilului, complementată cu utila interpretare heideggeriană a acestuia, și astfel în urma sintezei celor două ne putem forma o impresie clară despre modul în care posibilitatea ca atare se transformă într-o structură existențial-ontologică. Astfel am putea primi și un răspuns clar la întrebarea generată probabil de titlul tezei, dar încă neîndreptățită: ce înseamnă oare posibilitatea ca structură existențial-ontologică?

Drumul descris mai sus, pare a fi simplu, dar este mult mai dificil sau aproape imposibil de parcurs. Există mai multe motive pentru asta, dintre care aș vrea să schițez pe scurt cele mai importante. În primul rând este de menționat faptul că cu traducerea predominantă a δύναμις-ului ne aflăm într-o situație precară. Prin urmare prima și cea mai mare problemă este de natură lingvistică (terminologică), mai precis este problema traducerii. De exemplu, cuvântul maghiar „posibilitate” („lehetőség”) pe nivel semantic mai

degrabă seamănă cu verbul latinesc „fio” (adică nu în primul rând, cum este de așteptat, cu „potentia” sau cu „posse”), deoarece după formarea lui are la bază forma condițională a verbului maghiar „a fi” („lenni”). În schimb cuvântul românesc „posibilitate” provine direct din limba latină. O altă circumstanță la fel de agravantă în acest caz este forma bine-cunoscută și populară a latinescului „fio” și anume: factum (est).

Vedem din exemplele lingvistice că într-un fel înțelegerea prezenței posibile, și mai ales modului în care producerea timpului (*Zeitigung*) se desfășoară, în unele limbi este limitată la forma condițională a verbului: *poate să apară, să fie realizat, se poate face* șamd. În contrast, la Aristotel, eventualitatea sus amintită a lucrurilor nu este deloc gândit și exprimat cu ajutorul conceptului δύνاميς-ului, deși, desigur, pe parcursul oricărei evenimente este indispensabilă funcția și transmiterea activă și pasiv-receptivă a δύνاميς-ului. Expresia folosită de Aristotel care are un înțeles asemănător cu evenimentul incidental este συμβαίνει (a se întâmpla).

Cercetarea efectuată a fost bazată pe următoarele lucrări mai importante: monografia lui Walter A. Brogan, cu titlul *Heidegger and Aristotle. The Twofoldness of Being*, pe o altă analiză comparativă monografică scrisă de Ted Sadler (*Heidegger and Aristotle. The Question of Being*), pe esențialul comentariu al problematicii la Aristotel prezentat de Josef Stallmach: *Dynamis und Energeia*, pe disertația lui Ernst Tugendhat (Τὴ κατά τινοῦς), și pe teza doctorală a lui Inge Bandau cu titlul *Vermögen und Möglichkeit in der Ontologie des Aristoteles*.

Revenind la „componenta relativ subțire, dar importantă din zona vastă a problemei”, trebuie explorat, urmărit și luminat relația esențială, în urma căruia δύνاميς-ul se ridică la înălțimea ontologică a posibilității, și astfel, devin vizibile și implicațiile sale existențiale. Găsim două declarații filozofice cu ajutorul cărora putem ilustra în mod dialectic contradicția aparentă și inerentă a tematicii. În primul rând, în *Metafizica Θ9* citim că posibilitatea este precedată de realitate (πρότερον ἐνέργεια δυνάμεως ἐστίν) atât pe nivelul conceptului, cât și pe nivelul substanței și în cele mai multe cazuri și în timp. Într-o altă declarație, cu toate acestea, prioritatea realității nu este validă: „Mai presus de realitate stă posibilitatea.” – Heidegger. Cele două afirmații pare să contrazică complet unul pe altul, sau mai degrabă dintr-un punct de vedere analitic pozițiile aparent pot fi clasificate ca poziții diferite ale antirealismului și realismului modal. După prima declarație toate modalitățile ale ființei sunt derivate, în timp ce al doilea constată faptul că unele modalități (cum ar fi și posibilitatea) constituie baza oricărei experiențe reale. Cu toate acestea, situația este departe de a fi atât de simplă.

Ipoteza mea este că nu există nicio contradicție între cele două declarații, și că întreaga problematică nu poate fi redusă la conflictul acestei două modalități, întrucât aceste

două modalități în sine (expresia aristotelică: καθ' αὐτό) nu au capacitatea de a alcătui regiuni independente ale ființei. Aceasta nu înseamnă că dintr-o dată se dizolvă problema clasică-ontologică privind unitatea și diversitatea vieții, dimpotrivă, așa ne putem întoarce la sarcinile specifice și foarte dificile ale filosofiei. Nu este de mirare că Heidegger chiar în comentariul *Metafizicii Θ 1-3* a identificat interogarea și cercetarea fenomenelor δύναμις și ἐνέργεια cu practicarea filosofiei propriu-zise. Teza mea poate fi rezumat pe scurt la ideea că contradicția aparentă între cele două concepții nu se referă la vreo subtilă diferență, ci dimpotrivă la orientarea radicală spre întrebările aristotelice și ale filosofiei – având în vedere în primul rând interogarea relației între δύναμις și ἐνέργεια cu οὐσία, fără care – după Heidegger – întrebarea ființei nu poate fi stăpânită.

Abordarea tematicii în *primul capitol*, intitulată „Ontologia δύναμις-ului aristotelic”, poate fi considerată oarecum neobișnuită, deoarece nu se orientează după întrebarea clasică privind statutul logic sau ontologic al categoriei posibilității, ceea ce pare a fi o cercetare fără miză. Pe baza abordării clasice a problemei după Hartmann, putem distinge cel mult noțiunea *Urteils* și *Seinsmodi* pe de o parte, sau putem nega împreună cu Heidegger existența categorială a posibilității. Scopul lucrării constă în primul rând în examinarea discrepanțelor și rupturilor de sens în procesul istoric al problematicii, discrepanțele devenind astfel surse de sens, fără de care o gândire autentic-ontologică nu este posibilă.

În consecință, am încercat explorarea posibilității în firea ei aporetică, chiar în stadiul de devenire, în care încă nu este fixat sau ancorat terminologia obișnuită, ceea ce pentru noi, astăzi, este pe deplin de la sine înțeles. Conceptul noțiunii este localizat în gândirea lui Aristotel, dar există numai presupuneri referitor la sensul exact original-ontologic al posibilității în gândirea aristotelică. Definițiile posibilității din *Metafizică* acoperă doar parțial fenomenul discutat.

Pe parcursul urmăririi istorico-terminologice ale unei noțiuni ontologice este recomandată luarea în seamă a impulsurilor conceptuale presante ale creării conceptului cercetat; teza megaricilor astfel obține o importanță inestimabilă. Abordarea dezbaterii între Aristotel și Școala megarică se desfășoară tot într-un stil metodologic neobișnuit: se evită analiza logică ale tezelor și antitezelor pentru accentuarea esenței ontologice. Se menține totuși afirmația că nici conceptul aristotelic, nici ceea ce privește posibilitatea după Școala megarică nu este un mister semantic, și că aceasta din urmă nici nu este o producție sofistică.

În continuare analizăm o formă specială al posibilității ontologice (*Realmöglichkeit*), care într-un mod accentuat apare în ontologia lui Nicolai Hartmann – fiind un fenomen teoretic aproape unic în istoria filosofiei. Teoria modalităților ale ființei, în special conceptul

de *posibilitatea reală* reprezintă una dintre componentele cele mai importante ale ontologiei lui Hartmann. Drept urmare încercăm să evidențiem și latura practică al raționamentului lui Hartmann, în special cele care ne ajută în interpretarea vieții factice.

În *capitolul doi* încerc să explorez și să examinez cauzele ascunse al mișcării în spiritul aristotelic de cercetare a naturii, amplasată în mod evident în context aristotelic. Conduc de presupunerea că problema ontologică a mișcării este, în esență, asociată cu problema ontologică a posibilității, presupun că în consecință, problema potențialului în urma eforturilor explicative va obține o semnificație mai adecvată și relevantă înțelegerii existențiale.

Aristotel a definit mișcarea ca trecerea ființei prezente de la posibilitate la realitate, de la „potență” la „act”. Cu definiția dată aparent a eliminat caracterul ἀόριστόν al acestuia, rezolvând astfel și aporia antică a mișcării. *De motu animalium* nu a fost aleasă întâmplător, ci pentru că în opinia mea (în ciuda dimensiunilor modeste ale textului) este unul dintre cele mai complexe și promițătoare din scrierile aristotelice, în care interpretarea ar putea găsi o imagine a naturii mai fertilă, deschizând astfel noi căi de interpretare.

Conform lui Aristotel cercetarea filosofică a naturii are ca scop înțelegerea cauzelor în general: în consecință va fi pusă sub semnul întrebării principiul auto-mișcării – fiind o problemă încă nerezolvată în mod sistematic. În a doua secțiune identific și analizez caracteristicile structurale ale mișcării, cum se dovedește și ἀγαθόν, binele ca fenomen distinctiv al mișcării.

În cadrul *capitolului trei* examinez principalele etape din istoria conceptului de posibilitate, în special problematica *δυνάμει ὄν* la Aristotel și rezultatele conceptuale provenite din interpretarea heideggeriană a eticii aristotelice: păstrarea și însușirea ființei. Consimțământul ambelor apare în structura ontologică a vieții factice care din urmă se dovedește ca o formă privilegiată în procesul de înțelegere existențială. Numai atunci când ființa ființei posibile este păstrat și însușit în sensul aristotelic și heideggerian, numai atunci devine posibilă înțelegerea mai profundă a problematicii modalităților în general. Însă întotdeauna trebuie conștientizat că posibilitatea ontologică dintr-un simplu statut de principiu al naturii în cursul tradiției occidentale se transformă într-un sinonim al existenței, având tot mai mult funcția explicită de posibilitate al vieții factice. Dacă problema va fi investigată ca aporie existențială, atunci se pare că ontologia fundamentală și filosofia hermeneutică au reușit să formuleze o atitudine practică-hermeneutică universală prin care omul explorează posibilitățile sale factice, percepe existența sa ca un ansamblu distinct, și astfel depășește

teoretizarea neproductivă. Cu toate acestea, confruntarea cu istoria problematicii rămâne o condiție prealabilă necesară pentru înțelegerea posibilităților noastre de existență.

Un alt scop al capitolului este de a demonstra modalitățile în care conceptul ontologic al distanței obține sensul specific independent de spațiu și intențional în capitolul trei din *Ființă și Timp*, care din urmă tratează spațialitatea *Dasein*-ului și a lumii. Justificarea insuficienței ontologice a conceptului formal de spațiu nu depinde de critica amănunțită a tradiției carteziene-kantiene, cu toate că punctele esențiale ale acestei critic la rândul lor alcătuiesc elementele constitutive de bază ale analizei lumii în cadrul *Ființei și Timp*. Scopul meu este de a arăta că turnura hermeneutică heideggeriană și în mod ales analiza fundamentală al *Dasein*-ului avea un impuls enorm, capabilă chiar de-a transforma critica susnumită într-o critica inutilă. Ca urmare se obțin componentele structurale ale conceptului tradițional de spațiu, cu ajutorul căror hermeneutica facticității poate să interpreteze fenomenele spațialității ca posibilități specifice ai ființării.

În al *patrulea capitol* al tezei investigăm relația ființei accidentale cu ființa posibilă, chiar și posibilitatea identității acestei două regiuni ale ființei, ca o paradigmă care se dovedește ca un factor periculos în înțelegerea greșită al conceptului posibilității ontologice. Am mai menționat la început, că de ce trebuie evitat orice confuzie conceptuală a posibilității cu întâmplarea accidentală. Ființa accidentală indică un nou teritoriu de frontieră, similară cu teza modală a megaricilor, dar diferită în sensul că realizarea unei posibilități nu este auto-contradictorie, în timp ce ființa accidentală în nici un caz nu poate fi luată ca o posibilitate proprie a fiindului.

În *ultimul capitol* al lucrării explorăm orizontul hermeneutic al conceptului de posibilitate, bazată pe interpretările heideggeriene ale lui Aristotel, și în special îndreptat spre prelegerea lui din 1931, *Von Wesen und Wirklichkeit der Kraft*. În acest sens sunt discutate următoarele aspecte ale ființei posibile: finitudinea inerentă, problema experienței și evidenței δύναμις-ului, interacțiunea ființei posibile cu absența ființei (στέρησις) și cu categoria relației (πρός τι), activitatea λόγος-ului în δύναμις, caracteristicile structurale ale λόγος-ului în acest context, constelația în ființă între posibilitate (δύναμις) și imposibilitate (ἀδυναμία) și φύσις-ul ca momentul extern al posibilității. Rezultatele capitolului pare să susțină teza lucrării, și anume că problematica δύναμις-ului nu poate fi expusă adecvat în cadrul unei simple speculații modale, deoarece acesta ar însemna ignorarea completă bogăția de sens a acestui concept.

Bibliografie selectivă

- ANAGNOSTOPOULOS, Georgios (ed.), *A Companion to Aristotle*, (Blackwell Publishing, 2009)
- BANDAU, Inge, *Vermögen und Möglichkeit in der Ontologie des Aristoteles, Inaugural-Dissertation zur Erlangung des Doktorgrades der Philosophischen Fakultät der Universität zu Köln*, (Köln: Manuscript, 1964)
- BENHABIB, Seyla, „A 'világ' fogalma Martin Heidegger Lét és idő című művében” in KELLÉK 1999/13. 23–31.
- BERNET, Rudolf, „Die Lehre von der Bewegung bei Aristoteles und Heideggers Verständnis von der Bewegtheit menschlichen Lebens” in *Heidegger und die Griechen*, hrsg. von Michael Steinmann (Frankfurt am Main: Vittorio Klostermann, 2007), 95–122.
- BERTI, Enrico, *Der Begriff der Wirklichkeit in der Metaphysik (Θ 6-9 u. a.)*, in: *Metaphysik. Die Substanzbücher (Z, H, Θ)*, hrsg. Christof Rapp, (Berlin: Akademie Verlag, 1996), 289-312.
- BIEMEL, Walter: *Heidegger*, (București: Humanitas, 1996)
- BORGES, Jorge Luis, *Az örökkévalóság története*, (Budapest: Európa, 1999)
- BRENTANO, Franz, *Von der mannigfachen Bedeutung des Seienden nach Aristoteles*. (Freiburg im Breisgau: Herder'sche Verlagshandlung, 1862)
- BROADIE, Sarah, „Heavenly Bodies and First Causes”, in Georgios Anagnostopoulos (ed.), *A Companion to Aristotle*, (Blackwell Publishing, 2009) 230-241.
- BROGAN, Walter, „Aristoteles' doppelte ἀρχή: φύσις und κίνησις” in Michael Steinmann (Hrsg.), *Heidegger und die Griechen*, (Frankfurt am Main: Vittorio Klostermann, 2007) 123-140.
- BROGAN, Walter A., *Heidegger and Aristotle. The Twofoldness of Being*, (State University of New York Press, 2005)
- BRÖCKER, Walter, *Aristoteles*, (Frankfurt am Main: Klostermann, 1987)
- BUCHHEIM, Thomas, „Was interessiert Heidegger an der φύσις?” in Michael Steinmann (Hrsg.), *Heidegger und die Griechen*, (Frankfurt am Main: Vittorio Klostermann, 2007) 141-164.
- CAPUTO, John D., *Radical Hermeneutics. Repetition, Deconstruction and the Hermeneutic Project*, (Bloomington: Indiana University Press, 1987)
- CHIHARA, Charles S., *The Worlds of Possibility. Modal Realism and the Semantics of Modal Logic*, (Oxford: Clarendon Press, 2004)
- CIOCAN, Cristian, *Muribundus sum: Heidegger și problema morții*, (București: Humanitas, 2007)
- CIOMOȘ, Virgil, „Platón „A Perzsa” versus Arisztotelész „A Görög””, in: KELLÉK 8-9. 1997. 39-48.
- COOPE, Ursula, „Change and Its Relation to Actuality and Potentiality”, in Georgios Anagnostopoulos (ed.), *A Companion to Aristotle*, (Blackwell Publishing, 2009) 277-291.
- CORCILIUS, Klaus, *Streben und Bewegen. Aristoteles' Theorie der animalischen Ortsbewegung* (Berlin: Walter de Gruyter, 2008)
- DENKER – FIGAL – VOLPI – ZABOROWSKI (ed.): *Heidegger und Aristoteles*, (Freiburg-München: Karl Alber Verlag, 2007)
- DENKER – ZABOROWSKI (Hrsg.): *Heidegger und die Logik*, (Amsterdam – New York:

- Rodopi, 2006)
- DETEL, Wolfgang, *Aristoteles Metaphysik. Bücher VII und VIII.* (Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag, 2009)
- DOSTAL, Rober J. (Ed.), *The Cambridge Companion to Gadamer*, (Cambridge: University Press, 2000)
- DREYFUS, Hubert L., *Being-in-the-World. A Commentary on Heidegger's Being and Time, Division I.* (Cambridge: MIT Press, 1991)
- DUMMETT, Michael, *A metafizika logikai alapjai*, (Budapest: Osiris Kiadó, 2000)
- DÜRING, Ingemar, *Aristoteles: Darstellung und Interpretation seines Denkens*, (Heidelberg: Winter, 2005)
- ELM, Ralf, „Aristoteles – ein Hermeneutiker der Faktizität?“, in Denker-Figal-Volpi-Zaborowski (ed.), *Heidegger und Aristoteles*, (Freiburg-München: Karl Alber Verlag, 2007)
- FALCON, Andrea, *Aristotle and the Science of Nature. Unity without Uniformity*, (Cambridge: Cambridge University Press, 2005)
- FEHÉR M. István: „Heidegger and the Hermeneutic Turn of Philosophy“ in KELLÉK 1998/11-12.
- FEICK, Hildegard, *Index zu Heideggers „Sein und Zeit“*, (Tübingen: Max Niemeyer Verlag, 1980)
- FIGAL, Günter, „Ethik und Hermeneutik“, in Schönherr-Mann (Hrsg.), *Hermeneutik als Ethik*, (München: Fink, 2004), 117-133.
- FIGAL, Günter, „Heidegger's Philosophy of Language in an Aristotelian Context: Dynamis meta logou“, in *Heidegger and the Greeks. Interpretive Essays*, Edited by Drew A. Hyland and John Panteleimon Manoussakis, (Bloomington: Indiana University Press, 2006), 83-92
- FIGAL, Günter, „Heidegger als Aristoteliker“ in Denker-Figal-Volpi-Zaborowski (ed.), *Heidegger und Aristoteles*, (Freiburg-München: Karl Alber Verlag, 2007)
- FIGAL, Günter, „Leben als Verstehen“ in Eilert Herms (Hrsg.), *Leben: Verständnis, Wissenschaft, Technik*, (Gütersloh: Gütersloher Verlagshaus, 2005), 32-39.
- FRISK, Hjalmar, *Griechisches etymologisches Wörterbuch*, (Heidelberg: Carl Winter Verlag, 1960)
- GABBAY – WOODS, (Eds.), *Handbook of the History of Logic. Vol. 7. Logic and the Modalities in the Twentieth Century*, (Amsterdam: Elsevier, 2006)
- GADAMER, Hans-Georg, *Igazság és módszer. Egy filozófiai hermeneutika vázlatá*, (Budapest: Gondolat, 1984)
- GADAMER, Hans-Georg, *A filozófia kezdete*, (Osiris: Budapest, 2000)
- GADAMER, Hans-Georg, *Probleme - Gestalte*, Gesammelte Werke Band 4 (Tübingen: Paul Siebeck, 1987)
- GADAMER, Hans-Georg, *Wahrheit und Methode. Grundzüge einer philosophischen Hermeneutik*, Gesammelte Werke Band 1 (Tübingen: Paul Siebeck, 1990)
- GIGON, Olof, „Einleitung“ in Aristoteles, *Von Himmel. Von der Seele. Von der Dichtkunst*, Eingeleitet und neu übertragen von Olof Gigon, (Zürich: Artemis-Verlag, 1950) 11-53.
- GILL, Marie Louise, „Aristotle on Self-Motion.“ In Lindsay Judson (ed.), *Essays on Aristotle's Physics*. (Oxford: Clarendon Press, 1991) 243–65. Reprinted in M. L. Gill and J. G. Lennox (eds.), *Self-Motion: From Aristotle to Newton*. (Princeton University Press, 1994) 15–34.
- GRON, Arne, „Die hermeneutische Situation – die Hermeneutik der Situation“, in Michael Steinmann (Hrsg.), *Heidegger und die Griechen*, (Frankfurt am Main: Vittorio Klostermann, 2007) 233-260.
- HALL, Harrison, „Intentionality and world: Division I of Being and Time“ in Charles B. Guignon (Ed.), *The Cambridge Companion to Heidegger*, (Cambridge: Cambridge

- University Press, 1993)
- HALPER, Edward C., *One and Many in Aristotle's Metaphysics*. (Parmenides Publishing, 2005)
- HAPP, Heinz: *Hyle. Studien zum Aristotelischen Materie-Begriff*, (Berlin: De Gruyter, 1971)
- HARTMANN, Nicolai, *Lételeméleti vizsgálódások*, (Budapest: Gondolat Kiadó, 1972)
- HARTMANN, Nicolai, *Möglichkeit und Wirklichkeit*, (Berlin: Walter de Gruyter & Co., 1938)
- HARTMANN, Nicolai, *Teleológiai gondolkodás*, (Budapest: Akadémiai Kiadó, 1970)
- HEGEL, G. W. F., *A filozófiai tudományok enciklopédiájának alapvonalai. A logika*, (Budapest: Akadémiai Kiadó, 1950)
- HEGEL, G. W. F., *Phänomenologie des Geistes*, (Hamburg: Meiner, 2006)
- HINTIKKA, Jaakko, *Analyses of Aristotle*, (New York: Kluwer Academic Publishers, 2004)
- HOULGATE, Stephen, *The Opening of Hegel's Logic. From being to Infinity*, (West Lafayette: Purdue University Press, 2006)
- HÖFFE, Otfried (Hrsg.), *Aristoteles-Lexikon*, (Stuttgart: Alfred Kröner Verlag, 2005)
- HÜNTELMANN, Rafael, *Existenz und Möglichkeit*, in: METAPHYSICA, Sonderheft 2. J.H. Röhl, Dettelbach, 2002.
- INWOOD, Michael, *A Heidegger Dictionary*, (Oxford: Blackwell, 1999)
- JAEGER, Werner, *Studien zur Entstehungsgeschichte der Metaphysik des Aristoteles*, (Berlin: Weidmannsche Buchhandlung, 1912)
- JOHNSON, Monte Ransome, *Aristotle on Teleology*, (Oxford: Clarendon, 2005)
- JOLLIVET, Servanne, „Das Phänomen der Bewegtheit im Licht der Dekonstruktion der aristotelischen Physik“, in Denker-Figal-Volpi-Zaborowski (ed.), *Heidegger und Aristoteles*, (Freiburg-München: Karl Alber Verlag, 2007)
- KANT, Immanuel, *A tiszta ész kritikája*, (Budapest: Atlantisz, 2004)
- KANT, Immanuel, *Prolegomena minden leendő metafizikához, amely tudományként léphet majd fel*, (Budapest: Atlantisz, 1999)
- KIERKEGAARD, Søren Aabye, *Az ismétlés*, (Budapest: Ictus, 1993)
- KIRÁLY V. István, *A betegség – az élő létehetősége. Prolegoména az emberi betegség filozófiájához*, (Pozsony: Kalligram, 2011)
- KIRK-RAVEN-SCHOFIELD: *A preszókratikus filozófusok*, (Budapest: Atlantisz, 2002)
- KISIEL, Theodore, *The Genesis of Heidegger's Being and Time*, (Berkeley: University of California Press, 1995)
- LARA, Francisco de, *Phänomenologie der Möglichkeit. Grundzüge der Philosophie Heideggers 1919-1923*, (Freiburg-München: Karl Alber Verlag, 2008)
- LAUTNER Péter, „Utószó Az égbolthoz“ in Arisztotelész, *Az égbolt*, ford. Lautner Péter, (Budapest: Akadémiai Könyvkiadó, 2009) 147-171.
- LEWIS, David, *Philosophical Papers*, (New York, Oxford: Oxford University Press, 1983)
- LISKE, Michael-Thomas, „Inwieweit sind Vermögen intrinsische dispositionelle Eigenschaften? (Θ 1-5)“, in: *Metaphysik. Die Substanzbücher (Z, H, Θ)*, Christof Rapp (Hrsg.), (Berlin: Akademie Verlag, 1996) 253-288.
- MACINTYRE, Alasdair: *Az erény nyomában*, (Osiris: Budapest, 1999)
- MAKIN, Stephen, *Aristotle Metaphysics Book Θ*, Transl. and Commentary by Stephen Makin, (Oxford: Clarendon Press, 2006)
- MORRISON, Donald, „Substance as Cause: Metaphysics Z 17“, in: *Metaphysik. Die Substanzbücher (Z, H, Θ)*, ed. Christof Rapp (Berlin: Akademie, 1996)
- MÜLLER-LAUTER, Wolfgang, *Möglichkeit und Wirklichkeit bei Martin Heidegger*, (Berlin: Walter de Gruyter & Co., 1960)
- NATORP, Paul, *Philosophische Systematik*, (Hamburg: Felix Meiner, 1958, 2000)
- PAPE, Ingegrud, „Zur Problemgeschichte der Modalität des Werdens“, in: *KANT-STUDIEN*, Bd. 48, Heft 2, 1956/57. 324-343.
- PAPE, Ingegrud, *Tradition und Transformation der Modalität. Erster Band. Möglichkeit und*

- Unmöglichkeit.* (Hamburg: Felix Meiner, 1966)
- PERSEUS DIGITAL LIBRARY PROJECT, Ed. Gregory R. Crane. *date of last site update: 2011. Nov. 11. Tufts University. site accessed on 2011-11-11* <<http://www.perseus.tufts.edu>>.
- PETERS, Francis E., *Termenii filozofiei grecești*, (București: Humanitas, 2007)
- PHILIPSE, Herman, *Heidegger's Philosophy of Being. A Critical Interpretation*, (Princeton: Princeton University Press, 1998)
- PLATÓN, *Összes művei*, (Európa: Budapest, 1984)
- ROSS, Sir David, *Arisztotelész*, (Budapest: Osiris, 2001)
- SADLER, Ted, *Heidegger and Aristotle. The Question of Being*, (London: Athlone, 1996)
- SZÉKELY László, „A világ „világtalanításának” stációja: Albert Einstein relativitáselmélete a létre vonatkozó heideggeri kérdés kontextusában” in *VILÁGOSSÁG* 2002/10-12. 139-155.
- STALLMACH, Josef, *Dynamis und Energeia. Untersuchungen am Werk des Aristoteles zur Problemgeschichte von Möglichkeit und Wirklichkeit*, (Meisenheim am Glan: Verlag Anton Hain KG, 1959)
- STEINMANN, Michael (Hrsg.), *Heidegger und die Griechen*, (Frankfurt am Main: Vittorio Klostermann, 2007)
- STOLZENBERG, Jürgen (Hrsg.), *Kant in der Gegenwart*, (Berlin-New York: Walter de Gruyter, 2007)
- SUÁREZ, *Index locupletissimus in Metaphysicam Aristotelis. Liber sextus Metaphysicae.*
- TUGENDHAT, Ernst, *Der Wahrheitsbegriff bei Husserl und Heidegger*, 2. Auflage, (Berlin: Walter de Gruyter, 1970)
- TUGENDHAT, Ernst, *ΤΙ ΚΑΤΑ ΤΙΝΟΣ*, (Freiburg/München: Verlag Karl Alber, 1982)
- VERESS Károly, *A megértés csodájáról*, (Marosvásárhely: Mentor, 2006)
- VERESS Károly, *Bevezetés a hermeneutikába*, (Kolozsvár: Egyetemi Műhely – Bolyai Társaság, 2007)
- VETTER, Helmuth (Hrsg.), *Wörterbuch der phänomenologischen Begriffe*, (Hamburg: Felix Meiner Verlag, 2004)
- VETTER, Helmuth, „Heideggers Destruktion der Tradition am Beispiel des Aristoteles”, in Denker-Figal-Volpi-Zaborowski (ed.), *Heidegger und Aristoteles*, (Freiburg-München: Karl Alber Verlag, 2007)
- VIGO, Alejandro G., „Möglichkeit” in Helmuth Vetter (Hrsg.), *Wörterbuch der phänomenologischen Begriffe*, (Hamburg: Felix Meiner Verlag, 2004) 361-370.
- VOLPI, Franco, „Dasein as praxis: the Heideggerian assimilation and the radicalization of the practical philosophy of Aristotle”, in: Macan, Cristopher (Szerk.): *Martin Heidegger. Critical Assessments. Volume II: History of Philosophy*, (London - New York: Routledge, 1992)
- VOLPI, Franco, „Das ist das Gewissen!” Heidegger interpretiert die Phronesis (Ethica Nicomachea VI, 5)”, in: Michael Steinmann (Hrsg.), *Heidegger und die Griechen*, (Frankfurt am Main: Vittorio Klostermann, 2007) 165-182.
- WEDIN, Michael V., „The Science and Axioms of Being”, in Georgios Anagnostopoulos (ed.), *A Companion to Aristotle*, (Blackwell Publishing, 2009) 125-143.
- WINGENDORF, Ralf, *Kritische Modalphilosophie. Inauguraldissertation zur Erlangung der Doktorwürde*, (Universität Trier: Manuscript)
- WITTGENSTEIN, Ludwig, *Logikai-filozófiai értekezés*, (Budapest: Atlantisz, 2004)
- YFANTIS, Dimitrios, *Die Auseinandersetzung des früheren Heidegger mit Aristoteles*, (Berlin: Duncker und Humblot, 2009)